

8. 11. 2021

Klasická německá filozofie II

V 19. století (pokantovské období) získává německá filozofie dominantní postavení na univerzitách a její vrchol (Hegel) přispěl ke sjednocování Německa, které vzniklo rozšířením pruského císařství.

Johann Gottfried Herder (1744 – 1803)

Zkoumání jazyka a kultury různých národů. Předpověděl velkou budoucnost slovanských národů, což ovlivnilo obrození národů v rakouské monarchii (viz české národní obrození).

Johann Gottlieb Fichte (1762 – 1814)

Navazuje na Kanta zkoumáním poznání.

Dvě cesty filozofie:

-odvozování představ o věcech z věcí samých – vede k dogmatismu, protože nám nikdy nejsou dány věci samy, ale jenom představy o nich

-sebeuvědomování, aktivní cesta – o objektech něco víme ve svém vědomí, začínáme od vědoucího Já, od obsahů vědomí, v němž je uložen celý svět, hranice mezi Já a ne-Já probíhá uvnitř subjektu. Sebeprodukce, sebepotvrzování jsou podstatou a smyslem existence, pasivita je zlem.

Nad každým omezeným, empirickým Já je „čisté Já“, všeobecné lidské vědomí, základ všech jednotlivých vědomí

Bůh představuje mravní řád, náboženství splývá s mravností.

Stát je dokonalá organizace, umožňuje lidem pracovat a žít z výsledků své práce.

Friedrich Wilhelm Joseph Schelling (1775-1854)

Začínal jako Fichtův spojenec, ale nesouhlasí s absolutizací Já.

Filozofie přírody

Objektivita, příroda není v zásadním protikladu proti subjektivitě a myšlení, má v sobě také duchovnost, vnitřní inteligenci, usiluje o překonání hmoty (gravitace, světlo, elektřina, magnetismus) - transcendentální idealismus

Totožnost vědomí a předmětu se projevuje ve shodě představy a předmětu (teoretický akt) nebo v podřízení předmětu představě (praktický akt). To je možné díky společnému duchovnímu charakteru (filozofie totožnosti – totožnost ducha a přírody)

Důrazem na umění, které dokáže vyjádřit tuto duchovnost, ovlivnil romantické umělce

Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770 – 1831)

Vytvořil poslední velký filozofický systém, vytváří složité myšlenkové konstrukce a používá vlastní složitou terminologii. Působil v Heidelbergu a Berlíně, myšlenkově zdůvodnil důležitost pruského státu. Ovlivnil další myslitele 19. století (tzv. novohegeliáni, ale také K. Marx)

Díla: Fenomenologie ducha, Dějiny filosofie, Logika, Filosofie dějin

„V dějinách filosofie uvidíme, že v ostatních evropských zemích, kde se horlivě a s úctou pěstovaly vědy a kultura rozumu, filosofie sama až na jméno vymizela a zašla i ve vzpomínkách a potuše, kdežto u německého národa se zachovala jako něco zvláštního. Příroda nám svěřila vyšší poslání ochránců tohoto svatého ohně...“ (1816)

Byl Kantovým žákem, později odmítal Kantův agnosticismus. Vytvořil dialektické učení o vývoji, který má příčinu v boji protikladů, na idealistickém základě.

Podstatou světa je neosobní duchovní princip = světový duch / absolutní idea, absolutní duch). Existuje nezávisle na nás (objektivně) a vše hmotné je pouze formou existence tohoto

ducha. Absolutní duch má schopnost myšlení, jeho snaha o sebeuvědomění, sebepoznání je příčinou vývoje, který probíhá prostřednictvím protikladů.

Vývoj ducha probíhá ve třech fázích (**Hegelova triáda**):

1. Teze - pojem, čisté abstraktní myšlení, absolutní duch se vyvíjí sám v sobě, nedochází k jeho sebepoznání

2. Antiteze - protiklad ducha (jinobytí): hmota, příroda, vnější svět, hmota je pouze formou zjevování ducha, nemůže dospět k jeho sebeuvědomění

3. Syntéza (negace negace) - negací předchozího protikladu je jednota ducha a přírody, hmoty, která se projevuje v člověku. Toto je cíl vývoje, dochází k sebepoznání a sebeuvědomění ducha, lidstvo si vytváří náboženství, morálku, právo, vědu, umění.

V rámci syntézy rozlišuje Hegel další triádu:

1. Subjektivní duch - individuální vědomí každého jednotlivce

2. Objektivní duch - právo, morálka, stát

3. Absolutní duch - nejvyšší stupeň, náboženství a filosofie

Logika: tři základní zákony dialektiky, které mají řešit základná problémy ontologie a gnozeologie

-zákon jednoty a boje protikladů – příčina všeho pohybu a vývoje, bez nich by byl svět nehybný (viz Hérakleitos)

Protiklady a rozpory nejsou něčím negativním, jsou přirozenou součástí světa a jejich řešení vede k pokroku.

-přechod kvantitativních (evolučních) změn ve změny kvalitativní (revoluční, skokové), když se překročí určitá míra (např. změna vody v páru nebo led).

Drobné a nenápadné změny ve svém úhrnu nebo při dlouhodobém působení vedou k zásadním změnám.

-zákon negace negace – poukazuje na směr vývoje (viz teze-antiteze-syntéza), má v sobě prvky změny i opakovatelnosti, jde o návrat na vyšším vývojovém stupni (vývojová spirála). Vývoj není jednosměrným lineárním vývojem vpřed, ale vždy se zachovává něco z předchozího vývojového stádia. V dlouhodobém měřítku se projevuje jistá cykličnost (historie se opakuje, u jednotlivých civilizací jsou období „dětství, dospělosti a stáří“) – viz italský filozof dějin **Giambattista Vico (1668-1744)**, později **Oswald Spengler (1880-1936)** – Zánik Západu (1918), také dnešní úvahy o úpadkovém stádiu civilizací – **Miroslav Bárta a kol., Kolaps a regenerace: cesty civilizací a kultur (2011)**

Spis Filosofie dějin (vydali jeho studenti na základě přednášek) - dějinám vládne rozum a každý národ/stát má svého ducha, který se vyvíjí a je ovlivňován geografickými a klimatickými poměry. Světový duch přechází z národa na národ a každý národ mu předá ty nejlepší plody

svého vědění, poté tento národ upadá do bezvýznamnosti.

Světový duch uskutečňuje v dějinách to, co je historicky nutné, Hegel neuznával svobodu lidské vůle. Je omyl si myslet, že dějiny vytvářejí jednotlivci - skrze jednotlivce jedná světový duch, ale máme pocit, že jednáme sami (lest rozumu).

Ludwig Feuerbach (1804 – 1872)

Hegelův žák, později se stal jeho kritikem. Dospěl k materialistickému názoru, že existuje jen hmota a duch je jejím projevem, formou existence hmoty.

Hmota je objektivní realita, existuje nezávisle na nás („Člověk je to, co jí.“)

Člověku je hmota dána v počtcích – kritérium hmotnosti: smyslová vnímatelnost věcí znamená, že hmota je všechno, co můžeme smyslově vnímat.

Antropologický výklad náboženství: člověk si vytvořil Boha, aby ho mohl uctívat a aby mu zajistil šťastný a spokojený život. Život je těžký a lidé hledají v náboženství útěchu, touží po nesmrtelnosti, protože se bojí smrti a nicoty.

Sociální hnutí 19. století

V době průmyslové revoluce a rozvoje měst se vyhrotily sociální konflikty. Tíživou situaci dělníků se pokoušeli řešit **utopičtí socialisté**.

Myšlenkoví předchůdci: T. More, T. Campanella, J.-J. Rousseau (příčinou nerovnosti je soukromé vlastnictví).

Henri de Saint-Simon (1760-1825)

Zchudlý francouzský šlechtic, nepožadoval zrušení soukromého vlastnictví a zrušení tříd, ale sní o sociálně spravedlivé společnosti založené na vědeckém pokroku, který se má aplikovat do hospodářství. Vládnoucí třídou mají být vědci, bankéři a továrníci.

Věří v plánované hospodářství a odmítá příživnictví. Zakládal vzorové komuny, jejichž obyvatelé společně pracovali a žili.

Chtěl setřít rozdíly mezi lidmi (společný stůl pro všechny, od Campanelly převzal myšlenku stejnokroje, který má zapínání vzadu a tak se bez pomoci druhého nikdo neobleče - podpora sounáležitosti)

Charles Fourier (1772 - 1837)

Tvůrce kasárenského socialismu, zakládal komunistické obce, falangy, s přísným řádem.

Kasárenský socialismus: rozdělil obyvatele falangy na tři skupiny: rolníky, dělníky a intelektuály.

Robert Owen (1771 - 1858)

Majitel továrny New Lanark u Glasgow s myšlenkou, že každý dělník má být spoluvlastníkem továrny. Zřizoval pro zaměstnance sociální a zdravotní pojištění, jesle, rozvíjel jejich vzdělávání. Jeho projekt zkrachoval, odešel do Ameriky, kde založil kolonii New Harmony, a zde opět zkrachoval.

Utopičtí socialisté chtěli vytvořit sociálně spravedlivou společnost, chtěli toho dosáhnout převýchovou a vlastním příkladem.

Navázali na ně marxisté, ovšem metodou revoluce a třídního boje, který má vrcholit socialistickou revolucí a nastolením diktatury proletariátu.

Karel Marx (1818-1883)

Pocházel z Trevíru (Porýní), narodil se v židovské rodině, která se svého náboženství zřekla. Vystudoval filosofii, z univerzity byl za své radikální názory vyloučen. Stal se redaktorem Rýnských novin, když byly po roce 1848 zastaveny, odešel do Anglie a Francie, kde se setkal se svým celoživotním spolupracovníkem a podporovatelem Friedrichem Engelsem (1820-1895). Společně založili Svaz spravedlivých, pro nějž napsali program, Manifest komunistické strany

(1848). V roce 1864 vznikla Internacionála, první mezinárodní sdružení dělníků. Německá ideologie, Bída filosofie, Kapitál

Tzv. Mladý Marx (před rokem 1848) je autorem Ekonomicko-filosofických rukopisů (1844, vydáno 1932) – **teorie odcizení** (ztráta původní jednoty, domova, vlastní identity jednotlivce):

Odcizení od produktu vlastní práce - podoba výrobku není stanovena pracovníky, kteří ho vyrábějí, nýbrž kapitalisty, kteří přetvářejí jak produkt, tak práci dělníků, aby dosáhli největšího zisku. Pracovník nemůže ovlivnit podobu vytvářeného předmětu (zejména kvůli specializaci výroby), vytrácí se jeho vztah k výrobku. Pracovní činnost není tvůrčí, výrobek se tak stává něčím úplně cizím.

Odcizení od výrobní činnosti - dělník je jenom nástrojem ve výrobě, částí stroje, ztrácí svoji individualitu, dochází jak k pracovnímu, tak intelektuálnímu odcizení pracovníka od jeho práce. Je nucen vykonávat práci kvůli obživě, systém svým způsobem drží z existenčních důvodů pracovníkovu rodinu jako rukojmí.

Odcizení od ostatních lidí - kapitalismus přetváří původní kolektivní sociálně-ekonomické úsilí o vytvoření určitého výrobku na konkurenční boj o pracovní místa a vyšší mzdy. Místo kooperace nastupuje vzájemné soupeření.

Tato koncepce měla velký vliv na levicové a protestní hnutí v 60. letech 20. století (existencialismus, H. Marcuse, G. Debord aj.)

Marxismus je tvořen třemi částmi:

Marxistická filosofie - zdrojem je německá klasická filosofie (Hegel, Feuerbach)

Politická ekonomie - vychází z anglické klasické ekonomie (A. *Smith*, D. *Ricardo*)

Vědecký komunismus – doplňuje dílo utopických socialistů

Marxistická filosofie má dvě části

Dialektický materialismus

Vychází z Hegelovy dialektiky, chápané ovšem (také vlivem Feuerbacha) materialisticky: „*Obrátil jsem Hegela z hlavy zpět na nohy.*“

Se neustále vyvíjí skrze své protiklady. Podstatou všeho je hmota a podstatou společnosti jsou ekonomické vztahy.

Aktivismus v zájmu dělnické třídy: „*Doposud filosofie svět různě vykládala, jde ale o to ho změnit!*“

Historický materialismus

Filosofie dějin vychází z toho, že ve společnosti rozhoduje výroba a vztahy ve výrobě (společenská základna), od ní se odvíjí společenská nadstavba (právo,

morálka, kultura, instituce).

Na tomto základě vznikají společensko-ekonomické formace:

- prvotně pospolná společnost (pravěk)
- otrokářská společnost
- feudální společnost
- kapitalistická společnost
- (budoucí) socialistická společnost – má v sobě ještě prvky kapitalismu
- (budoucí) komunismus

Vývoj společnosti je dán antagonistickými vztahy společenských tříd, které mají různé zájmy a liší se vztahem k výrobním prostředkům (půda, kapitál), vedou spolu třídní boj.

Završením třídních bojů bude vznik komunismu - dokonalé, sociálně spravedlivé společnosti, zmizí třídy a nastane sociální rovnost. Nebudou-li třídy, nebude nutný ani stát (myšlenka inspirativní pro anarchistické hnutí).

Politická ekonomie

Marx vytvořil teorii nadhodnoty, která vysvětluje ekonomickou podstatu vykořisťování: dělník nedostane zaplacenou všechnu práci, pouze její část, zbytek si nechá kapitalista, který nenakupuje práci, ale lidskou pracovní sílu, která má větší potenciál než sama práce (hlavní dílo Kapitál I-III).

